

HANEFİLERDE RUMUZ GELENEĞİ VE KULLANILIŞI

 İlyas KAPLAN^a

Öz

Hanefî mezhebi kaynaklarının bize ulaşmasında İmam Muhammed ve Ebû Yusuf öne çıkmaktadır. İmam Muhammed ve sonraki alimlerin eserleri uzun ve tafsilatlıydı. Sonra bu eserleri ihtisar etmek için yeni metinler ve fetva kitapları yazıldı. Metinlerin ve fetva kitaplarında fakih isimleri veya eser isimlerini kısaltmak için rumuzlar kullanılmıştır. Rumuzlarla ilişkili olarak karşımıza kısaltmalar ve naht kelimeleri de çıkmaktadır. Rumuzları klasik eserlerde görmek mümkündür. Kısaltmalar ise günümüzde sıklıkla görülmektedir. Bu araştırma sadece Hanefî mezhebindeki fıkıh kitaplarıyla sınırlandırılmıştır. Tespitimize göre Hanefî mezhebinde rumuzları ilk kullanan fakih *el-Hidâye* adlı eseriyle tanınan Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî'dir. Rumuz kullanan son Hanefî fakihî ise Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî'dir. Rumuz kullanan fakihler, rumuzları kullanma sebeplerini hangi anlamlarda kullandıklarını eserlerinin başlarında anlatmaktadırlar. Bazıları mezhep imamlarını, bazıları kitap isimleri ve bazıları da fakih isimlerini rumuz kullanarak eserlerini kaleme almışlardır. Mergînânî, *Kitabu't-Tecnis ve'l-mezîd* eserinde fetva kitap isimlerini, İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn* isimli eserinde imamların isimlerini ve İbn Âbidîn'in *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* isimli eserinde kitap isimleri için rumuz kullanmıştır. Rumuz kullanmanın en önemli sebebi kısaltma, istinsah yoluyla eser ve müellif hakkındaki bilgileri söz konusu eserin okuyucularına aktarılmasıdır. Bu işlem onlara istinsah konusunda ve kullanılan kâğıttan tasarruf konusunda kolaylık sağlamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarı ile rumuz kullanan bazı fakihler kullandıkları rumuz sayısında aşırıya gitmişler, bazıları ise sayısı onu geçmeyecek kadar az rumuz kullanmışlardır. Bu, bir çeşit metin içi atıf gibi kullanılmaktadır. Günümüzde de akademik çevreler tarafından kısaltmalar kullanılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Fıkıh, Mezhep, Hanefî, Kitap, Rumuz, Gelenek.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, ilyasezheri@hotmail.com

THE TRADITION AND USE OF SYMBOLS IN THE HANAFI MADHHAB (SECT)

Imam Muhammad and Abu Yusuf did a great job in enabling us to reach the sources of the Hanafi madhab, or sect. The works of Imam Muhammad and subsequent scholars were long and detailed. Therefore, new texts and fatwa books were written to abbreviate these works. In texts and fatwa books, symbols were used to abbreviate the names of jurists or works. There are also abbreviations and naht (a word derivation technique in Arabic from initial letters of words in a sentence or from different letters of several words) words associated with symbols. It is possible to see symbols in classical works. Abbreviations, on the other hand, are common even nowadays. The tradition of symbols was continued not only in Hanafis but also in the literatures of other madhabs or sects. We limited this research only to the books of fiqh, or Islamic Law, in the Hanafi order. According to our findings, the first alfaqui or jurist, to use symbols in the Hanafi sect, or madhab, was Burhânüddîn Ali b. Abi Bakr b. Abdilcelîl al-Fergani al-Mergînânî. The last Hanafi jurist using symbols, on the other hand, was Muhammed Emin b. Umar b. Abdilaziz al-Hüseynî ed-Dımashkî. The jurists who used symbols explained their reasons for using symbols and the sense in which they used them at the beginning of their works. There are various reasons for using symbols in these works. Some of them wrote their works by using as symbols the names of sect imams, some of them the names of books and still others the names of faqihs, or alfaquis or jurists. Mergînânî used the names of fatwa books in his book *Kitabu't-Tecnîs ve'l-mezîd*, the names of imams in his work *Ibnu's-Sââtî, Mecmau'l-bahreyn and ulteka'n-neyyireyn*, and the names of books in *Ibn Âbidîn's Reddu'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtâr*. The most important reason for using symbols is to transfer the information about the work and the author to the readers of the work in question by means of abbreviation and copying. This process facilitated them in copying and saving on paper used. As far as we could determine, some jurists who used symbols went to extremes in the number of symbols they used, whereas some others used too few symbols to exceed ten. This was used as a kind of in-text citation. Today, abbreviations are still used in academic circles.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Hanefî mezhebi, Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) fıkhi görüşlerinin öğrencileri tarafından bize aktarılmasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Hanefî mezhebinin bize ulaşmasında en büyük hizmeti Ebû Hanîfe'nin talebelerinden, eserleriyle Hanefî mezhebinin görüşlerini kayıt altına alan Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805) ve Ebû Hanîfe'nin

önde gelen diğer talebesi, müctehid hukukçu ve ilk kâdılkudât Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (ö. 182/798) deruhte etmiştir. Bu iki fakihten özellikle de Şeybânî'nin kaleme aldıkları eserler geniş bir hacme sahiptir. Bu kitapların içerikleri daha sonraki fakihler tarafından bazı muhtasarlarla kısaltılmıştır. Bu kısaltmalarda bazı Hanefi mezhebi kurucu imamlarının, diğer meşhur mezhep imamlarının, mezhebin temel kitaplarının veya daha sonra atıf yapılan alimlerin isimleri yerine rumuzlar kullanılmıştır. Bu rumuzları ve niçin kullandıklarını da rumuz kullanan alimler kitaplarının başlarında zikretmişlerdir. Ancak kimi zaman müstensihlerin bilgisizlik ya da ilgisizlikten kaynaklanan gafletleri kimi zaman da okuyucunun kitabın mukaddimesine bakmadan kitaptan alıntı yapması rumuzlar kaynaklı bazı yanlış anlaşılmalara sebep olabilmektedir. Bunun yanında mezhep imamlarının muayyen harflerle temsil edildiği rumuzların yanlış yazılması meseleyi daha da problemlile hale getirmektedir. Rumuzları, kullanıldığı kitabın anahtarları mesabesinde saymak mümkündür. Öyle ki bu anahtarları bilmeden kitabı doğru anlamak mümkün değildir. Bu tespitimiz, *Mecma'u'l-bahreyn* ve *Letâifü'l-işârât* gibi gerek harf gerekse fiil sîğaları ile rumuzların kullanıldığı kitaplarda kolayca doğrulanabilir.

Dilimizde genelde fıkıh mezheplerinde özelde ise Hanefî mezhebindeki rumuz geleneğini konu edinen bir çalışmanın bulunmaması bu makalenin yazılma sebebidir.

Kaynaklarımızda rumuz, naht ve kısaltmalar sıkça kullanılmaktadır. Araştırmanın konusuna girmeden bu kelimelerin tarifini de yapmak gerekmedir.

1. Rumuz: Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisinde remz (rumuz) kelimesi şöyle izah edilir: "Sözlükte remz "işaret etmek, işaret suretiyle bir şey anlatmak; işaret, sembol, nişan, üstü kapalı anlatım" mânalarına gelir. Kur'an'da bir yerde geçen remiz kelimesi "dudak, baş veya elle işaretle bulunmak" anlamındadır.¹

Yine Durmuş'un "Remiz" maddesindeki kısaltma remizleri şunu ifade eder: "Daha çok baştaki harflerden oluşturulan kısaltmalar şeklinde görülen bu remizler Ortaçağ'da bazı metinlerde kullanılmıştır. Ali b. Ebû'r-Ricâl astrolojideki kısaltmalara dair Kitâbü'r-Rumûz'u, Ali b. Muhammed el-Yûnînî de hadis ilmindeki kısaltmalar için aynı adı taşıyan bir eser yazmış, Muhammed b. Abdurrahman el-Ukberî,

¹ İsmail Durmuş, "Remiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/556.

Mecma'û'l-aqvâl fî me'âni'l-emşâl'inde mesellerin alındığı kaynaklara dair otuz farklı kısaltma kullanmıştır. Başta kimya olmak üzere matematik, geometri, fizik, astronomi vb. ilimlerde eskiden beri kullanılan remizler genellikle terimlerin baş harflerinden oluşturulan kısaltmalardır".²

2. Naht: Naht kelimesi hakkında ise şu bilgilere yer verilir "Sözlükte naht kelimesi 'ahşap vb. şeyleri yontmak, kabuğunu soymak' anlamına gelir. Marangozun ahşap parçalarını yontup düzeltmesi ve birleştirip yeni bir ürün meydana getirmesi işlemine benzediği için birden fazla kelimedenden yeni bir kelime oluşturmaya da bu ad verilmiştir. Bu yolla elde edilen kelimeye menhût, kendisinden türetme yapılan asla da menhût minh denilir. "Bismillâhirrahmânirrahîm" terkiibinden "b, s, m, l" harflerini alarak "besmele" (بِسْمِ: "bismillâh ... dedi") kelimesinin elde edilmesi bunun örneklerinden birini teşkil eder."³
3. Kısaltma: Kısaltma Türkçe'de çokça kullanılan bir kelimedir. Günümüzde çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yine Ali Cuma *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fikhiyye*'de naht kelimesini rumuz olarak değerlendirmiş,⁴ sonra sırasıyla naht'ın nasıl yapıldığı,⁵ hadis kitaplarındaki naht konusunda *el-Câmiu's-sagîr* eserini örnek olarak vermiş,⁶ Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde kullanılan rumuzlara değinmiştir.⁷ Konuyu ele alırken bazen bunlara naht, bazen rumuz bazen de kısaltma olarak zikretmiştir. Bundan da rumuz, kısaltma ve naht kelimelerini aynı manada kullandığı anlaşılmaktadır.⁸

Muhammed İbrahim el-Hafnavi, *el-Fethü'l-mübin fî ta'rifi Mustalahati'l-fukaha ve'l-usuliyin* isimli eserinde rumuzlar hakkında geniş bilgiler ve bunun örneklerini vermiştir.⁹

Fakat Naht rumuz ve kısaltmalardan farklıdır. Rumuz, kullanan âlimler tarafından belirlenir ve kurallı değildir. Rumuz konusunda bir kuraldan

² Durmuş, "Remiz", 34/557.

³ Mehmet Reşit Özbalıkcı, "Naht", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/310.

⁴ Ali Cum'a Muhammed, *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fikhiyye* (Kahire: Dârü's-Selâm, 2004), 253.

⁵ Ali Cum'a Muhammed, *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fikhiyye*, 254.

⁶ Ali Cum'a, *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fikhiyye*, 254-257.

⁷ Ali Cum'a, *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fikhiyye*, 258-304.

⁸ Ali Cum'a, *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fikhiyye*, 255, 258, 265, 300, 303.

⁹ Muhammed İbrahim el-Hafnavi, *el-Fethü'l-mübin fî ta'rifi: Mustalahatü'l-fukaha ve'l-usuliyin* (Kahire: Darü's-Selam, 2007), 55-62, 88, 99, 140-142, 152, 203, 209-212, 244-250, 256-259.

bahsetmek mümkün değildir. Ama naht ve kısaltma konusunda belirli oranda kural olduğu söylenmektedir. Mesela “Bismillâhirrahmânirrahîm” yerine “besmele”, “Abdüşşems” yerine “Abşemi”, “Abdülkays” yerine “Abkasî”, “Abdüddâr” yerine “Abderî”, “Hayye alâ” yerine “hay’ale” ve benzeri kelimeleri kullanmak naht olarak ifade edilmektedir.¹⁰ Bazı âlimler ise naht kelimesini iştikakın bir bölümü olarak kabul etmektedirler.¹¹

Kısaltmalar, klasik kaynaklarda ve günümüzde çok gelişmiş durumdadır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* her cildin başında “Genel kısaltmalar” ve “Bibliyografya Kısaltmaları” başlığında kullandığı kısaltmaları zikretmektedir.

İsnad Atıf Sistemi ise “Kısaltmalar Dizini” başlığı altında; Türk Dil Kurumu (TDK) Kısaltmalar Dizini, AACR2 Abbreviations (Roman Alphabet) ve Oxford English Dictionary Abbreviations, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu, Arapça Elyazmaları İçin Rehber ve Understanding Illuminated Manuscripts: A Guide to Technical Terms esas olarak kısaltmaları zikretmiştir.¹²

Rumuz kullanan müellifler kullandıkları rumuzları ve ne kastettiklerini kitaplarının başlarında zikretmektedirler. Bu çalışma Hanefi mezhebinin fıkıh kitapları ile sınırlı tutulmuştur. Bu makalede rumuz bakımından incelediğimiz kitaplar şunlardır: *Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd*, *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye*, *el-Müctebâ şerhu Muhtasari'l-Kudûrî*, *el-Muhtâr li'l-fetvâ*, *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*, *el-Vâfi*, *Kenzü'd-dekâik*, *Letâifü'l-işârât*, *Câmiu'l-fusûleyn* ve son olarak *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*.

Şimdi rumuz bakımından bu eserlere bir bakalım:

1. *Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd*: Hanefî fakihî Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelil el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) fıkıh kitaplarının tasnifine ve tertibine uygun olarak fetvalara yer verdiği kitabıdır. Kitap, Ebû Hafs Hüsâ müddîn es-Sadrü's-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî'nin (ö. 536/1141) yazmaya başladığı fakat bitiremediği kitabın tetimmesidir. Kitabın ismi kaynaklarda *et-Tecnîs ve'l-mezîd fi'l-fetâvâ* olarak da geçmektedir.¹³ Fakat Muhammed Emin Mekki tarafından yapılan tahkinin

¹⁰ Özbalıkcı, “Naht”, 32/310; Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Dürüsü't-tasrif* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990), 25-28.

¹¹ Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Dürüsü't-tasrif*, 25-28.

¹² Abdullah Demir, *İsnad Atıf Sistemi 2. Edisyon* (Ankara: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019), 55-62.

¹³ Mustafâ b. Abdullâh Hâcî Halife Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmî'l-Kutubi'l-Funûn* (İstanbul, 1941), 1/282-283; Ferhat Koca, “Mergînânî, Burhâneddin” (Ankara: TDV İslâm

kapağında ve müellifin mukaddimesinde ismi *Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd* olarak geçmektedir.¹⁴

Mergînânî'nin, *Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd*'de istifade ettiği fetva kitapları için kullandığı rumuzlar şunlardır:

ن: Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî'in (ö. 373/983) *en-Nevâzil (el-Fetâvâ)* kitabı için kullanmıştır.

ع: Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî'in (ö. 373/983) *Uyûnü'l-mesâ'il* kitabı için kullanmıştır.

و: Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ömer en-Nâtîfî'nin (ö. 446/1054) *Vâkı'âtü'n-Nâtîfî* kitabı için kullanmıştır.

ت: Ebü'l-Fazl Abdurrahmân b. Muhammed b. Emîrveyh el-Kirmânî'in (ö. 543/1149) *Fetâvâ (Fetâvâ Ebi'l-Fazl)* kitabı için kullanmıştır.¹⁵

س: Semerkant alimlerinin fetvaları için kullanmıştır.

ز: Bu rumuzu her bölümün sonuna Mergînânî ilave ettiği kendi fetvaları için kullanmıştır.

ح: Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ömer en-Nâtîfî'nin (ö. 446/1054) *el-Ecnâs ve'l-furûk* kitabı için kullanmıştır.

غ: Ebû Şücâ'nın *Garibu'r-rivâye* kitabı için kullanmıştır.

ن: Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkandî'nin (ö. 537/1142) *Fetâvâ Necmiddîn* kitabı için kullanmıştır.

ش ر و: Bu rumuzu muayyen bir eser belirtmeden geniş kitapların şerhi için kullanmıştır.¹⁶

ف ت: Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-Sadrü's-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî'nin (ö. 536/1141) *el-Fetâvâ's-sugrâ* kitabı için kullanmıştır.

م: Bu rumuzu yine muayyen bir eser adı vermeden, fıkıh kitaplarının

Ansiklopedisi, 2004), 29/182; Ahmet Özel, *Hanefi Fıkıh Alimleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 88.

¹⁴ Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr Mergînânî, *Kitabü't-tecnis ve'l-mezid*, ed. Muhammed Emin Mekki (Karaçi: İdaretü'l-Kur'ân ve'l-Ulumi'l-İslâmiyye, 2004), 1/92.

¹⁵ Merginani, *Kitabü't-tecnis ve'l-mezid*, 1/90.

¹⁶ Merginani, *Kitabü't-tecnis ve'l-mezid*, 1/91.

bilinen başlıklarından birinin altına girmeyen, fıkıhın pek çok konusuyla alakası bulunan (müferrik/şettâ/mensûra) meseleler için kullanmıştır.¹⁷

Mergînânî, 12 rumuz kullanmış, bunlardan 10 tanesini fetva kitapları ; rumuzunu ilave ettiği kendi fetvaları ve م rumuzu ise müteferrik meseleler için kullanmıştır.

2. Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye: Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmîni'nin (ö. 658/1260) eseridir. Zâhidî, furu fıkıh eseri *el-Kunye*'de, hocası kâdı Fahrüddîn Bedî' in *el-Bahru'l-muhît ve Münyetü'l-fukahâ* adlı eserlerinden bazı meseleleri ve fetvaları seçip analiz etmek suretiyle bu kitabına almıştır. İbn Sirâc diye ma'rûf olan Mahmûd b. Ahmed (v. 670) onu ihtisâr etmiştir.¹⁸ Zeki Velidi Togan'ın (1890–1970) ilk defa ondaki büyük ölçüde kaybolmuş İran Harezmi dilindeki ibareleri ortaya çıkarmasından sonra, eser âlimlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Togan eserin o günkü Harezmi dünyası ile ilgili önemli bilgileri ihtiva ettiğine dikkat çekmiştir.¹⁹

Eserin mukaddimesinde ez-Zâhidî kitap isimleri ve fakihler için rumuzlar kullandığını zikretmiş,²⁰ bu rumuzların karşılıklarını alfabetik olarak eserin başında sıralamıştır.²¹

Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye'nin âlim isimlerini ve kitaplarını iki farklı tablo olarak verdik.

Tablo 1: *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye*'de geçen âlim isimleri:

بخ: بكر خواهر زاده	2	بت: برهان الترمذاني	1
بف: أبو بكر محمد بن الفضل	4	بس: برهان سمرقندي	3
بك: برهان كاتي	6	بق: بقالي	5
ت: أبو الليث	8	به: برهان الدين	7

¹⁷ Merginani, *Kitabü't-tecnis ve'l-mezid*, 1/92.

¹⁸ Ebü'r-Reca Necmeddin Muhtâr b. Mahmûd Zâhidî, *er-Risâletü'n-Nasiriyye*, ed. Muhammed el-Misri; Safât (Kuveyt: Merkezü'l-Mahtutat ve't-Türas ve'l-Vesaik, 1994), 14.

¹⁹ Mustafa Karaca, *Ez-Zâhidî'nin El-Müctebâ Adlı Eserinin Kitabü'n-Nikâh Bölümünün Edisyon Kritiği ve Değerlendirmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2012), 87-88.

²⁰ Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmîni, *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi, 1075), 1b.

²¹ Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmîni, *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye* (Feyzullah Efendi, 1075).

9	حم: أبو حامد	10	خج: خجندي
11	خو: خميد وبري	12	سبج/شبيج: إسبيجاني
13	سى: سيف سائلي	14	شح: شمس الأئمة الحلواني
15	شخ: شمس الأئمة السرخسي	16	شز: شمس الأئمة الاوزدنجي
17	شم: شرف مكّي	18	شه: شاب إمامي
19	صش: الصدر الشهيد	20	ضج: ضياء حجي
21	طح: الطحاوي	22	ظت: ظهير الدين التمرتاشي
23	ظم: ظهير الدين المرغيناني	24	عت: عمر الترجماني
25	عتج: علاء الترجماني	26	عج: علاء حمّامي
27	عث: علاء الثغري	28	عخ: علاء الخياطي
29	عر: عمر رضي	30	عس: علي السغدّي
31	عك: علاء عين الأئمة الكرايسي	32	غ: ظهير الدين المرغيناني
33	فه: أبو جعفر هندواني	34	ق: قدوري
35	قب: قاضي بديع	36	قخ: قاضيخان
37	قص: قاضي صدر	38	قط: قاضي ظهير الدين
39	قع: قاضي عبد الجبار	40	قعم: قاضي علاء المروزي
41	كب: كمال الدين بياعي	42	كخ: ركن خصافي
43	كص: ركن الأئمة الصباغي	44	كن: ركن الدين الوانجاني
45	مب: مجد الأئمة البخاري	46	مت: مجد الأئمة الترجماني
47	مج: مجد الأئمة	48	مح: محسن صاحب التجريد
49	نج: نجم الأئمة الحكيمي	50	نص: برهان الدين النصي
51	نظ: النظم للزندويستي	52	نم: نوري الأئمة منصوراني
53	يب: يوسف بلالي	54	يت: يوسف الترجماني

Tabloda görüldüğü gibi müellif atıfta bulunduğu 54 fakihin ismini kısaltma olarak ifade etmiştir. Kısaltmalarda belirli bir ölçünün alındığına dair bir işaret yoktur. Tek harf kullandığı, iki ismin kısaltmasını dikkate aldığı veya müellifin isminin son harfini esas aldığı fark edilmektedir.

Tablo 2: *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye*'de geçen kitap isimleri:

1	بط: بحر محيط	2	تح: تحفة الفقهاء للسمرقندي
3	جت: جمع التفاريق للبقالي	4	جس: أجناس الناطفي
5	جش: جمع شرف الأمة الاسفندري	6	جص: الجامع الصغير لمحمد بن الحسن
7	جع: جمع العلوم للبقالي	8	جن: جمع نجم الأئمة البخاري
9	حك: خلاصة الأكمل	10	ذ: الذخيرة البرهانية
11	ر: روضة العلماء للناطق	12	ز: الزيادات لمحمد بن الحسن
13	سد: السيد الإمام ناصر الدين	14	شب: شرح بكر خواهر زاده
15	شيز: شرح بزدوي	16	شبق: شرح بقالي
17	شت: شرح الزيادات	18	شح: شرح الجلاي
19	شد: شرح أبي ذر	20	شرد: شرح الإرشاد
21	شس: شرح السرخسي	22	شص: شرح صباغي
23	شصد: شرح صدر القضاة	24	شض: شرح ضياء نجمي
25	شط: شرح ظهير الدين التمرثاشي	26	شع: شرح عقيلي
27	شق: شرح الأقطع شرح القدوري	28	شك: شرح السير الكبير
29	شم: شرح الموذي القدوري	30	ص: الأصل لمحمد بن الحسن
31	صب: صلاة برهاني	32	صبق: صلاة البقالي
33	صح: صلاة جلاي	34	صح: صلاة محسن
35	صغر: الجامع الصغير	36	صغر: الفتاوى الصغرى لحسام الدين
37	ضح: إيضاح	38	ط: محيط

ع: عيون المسائل للسمرقندي	40	فب: فتاوى البرهاني	39
فت: فتاوى أبي الليث	42	فج: الفتاوى أبو جعفر	41
فخ: فتاوى خواهر زاده	44	فر: فتاوى رضي	43
فس: فتاوى السمرقندي	46	فصد: فتاوى صاعدي	45
فض: فتاوى فضيلي	48	فظ: الفتاوى الظهيرية	47
فع: فتاوى العصر	50	فف: فتاوى فضلي	49
فك: فتاوى أبي الفضل كرماني	52	فن: فتاوى النسفي	51
قد: شرح قدوري كبير	54	ك: الكفاية للبيهقي	53
م: المنتقى للحاكم الشهيد	56	مس: مجموعات سمرقندي	55
مل: الأمالي	58	ن: النوازل	57
ه: هداية	60	و: واقعات	59
وب: واقعات برهاني	62	وح: واقعات حسام شهيد	61
وك: الواقعات الحسامية	64	يف: يتيمة الفتاوى	63

Tablo incelendiğinde şu durum ortaya çıkmaktadır: Burada 64 rumuz kullanılmıştır. Müellif rumuzda farklı birkaç husus tercih etmiştir. Sadece tek harf kullandığı olmuştur. Bununla bazen müellif bazen de kaynak eser tercih etmiştir. Rumuzlar ile genel olarak müellifin veya eserin ilk harfi tespit edilmiştir. Birden çok eserin veya müellifin aynı harf ile başladığı dikkate alınırsa bu defa da müellif rumuzda ikinci bir harf daha kullanmıştır. Bu harflerden ilki eser ikincisi ise müellifin adının kısaltmasıdır. Bazen de bu kısaltmalar bir cümlenin kısaltması şeklinde olmaktadır.

3. el-Müctebâ şerhu Muhtasari'l-Kudûrî: Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmî'nin (ö. 658/1260) eseridir. *el-Müctebâ, Muhtasaru'l-Kudûrî'nin*²² şerhidir.²³ Diğer şerhlerde

²² Ebu'l-Hasenât Abdülhayy b. Abdilhalîm es-Sihâlevî el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye* (Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-islâmî, 1324), 212.

²³ Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye* (Riyad: Dâru'l-hicr, 1413/1993), 3/460.

bulunmayan pek çok mesele bu eserde mevcuttur. Şerh, içinde bulunulan devrin ipuçlarını taşıyan güncel örneklerle zenginleştirilmiştir. Sonra ulema arasında en çok neşredilene, furû fıkhı ait mu'temed kitapların kendisinden çokça nakilde bulunduğu bir eserdir. Zâhidî, yazdığı bir hükmün kaynağını ve/veya müellifini rumuz ile göstermiştir. Kullandığı rumuzları kitabına başlamadan zikretmiştir.²⁴ Zâhidî, *Müctebâ* kitabında rumuz kullanıp kullanmadığı konusuna değinmemiştir.

Tablo 3: *el-Müctebâ şerhu Muhtasari'l-Kudûrî*'de geçen âlim isimleri:

ب: برهان الترمذاني	1	ب: برهان الترمذاني	1
ب: برهان سمرقندي	3	ب: برهان سمرقندي	3
ب: أبو بكر محمد بن الفضل	5	ب: أبو بكر محمد بن الفضل	5
ب: برهان كافي	7	ب: برهان كافي	7
ب: أبو الليث	9	ب: أبو الليث	9
ب: خجندى	11	ب: خجندى	11
ب: سبج/شبيح: إسبيجاني	13	ب: سبج/شبيح: إسبيجاني	13
ب: سيف سانلي	15	ب: سيف سانلي	15
ب: شمس الأئمة السرخسي	17	ب: شمس الأئمة السرخسي	17
ب: شرف مكى	19	ب: شرف مكى	19
ب: الصدر الشهيد	21	ب: الصدر الشهيد	21
ب: الطحاوي	23	ب: الطحاوي	23
ب: ظهير الدين المرغيناني	25	ب: ظهير الدين المرغيناني	25
ب: علاء الترمذاني	27	ب: علاء الترمذاني	27
ب: علاء حماني	29	ب: علاء حماني	29
ب: عمر رضى	31	ب: عمر رضى	31
ب: بكر خواهر زاده	2	ب: بكر خواهر زاده	2
ب: بحر محيط	4	ب: بحر محيط	4
ب: بقالي	6	ب: بقالي	6
ب: برهان الدين	8	ب: برهان الدين	8
ب: أبو حامد	10	ب: أبو حامد	10
ب: خميد وبرى	12	ب: خميد وبرى	12
ب: السيد الإمام ناصر الدين	14	ب: السيد الإمام ناصر الدين	14
ب: شمس الأئمة الحلواني	16	ب: شمس الأئمة الحلواني	16
ب: شمس الأئمة الأوزدنجي	18	ب: شمس الأئمة الأوزدنجي	18
ب: شاب إمامي	20	ب: شاب إمامي	20
ب: ضياء حجي	22	ب: ضياء حجي	22
ب: ظهير الدين التمرتاشي	24	ب: ظهير الدين التمرتاشي	24
ب: عمر الترمذاني	26	ب: عمر الترمذاني	26
ب: علاء الثغري	28	ب: علاء الثغري	28
ب: علاء الخياطى	30	ب: علاء الخياطى	30
ب: علي السغدري	32	ب: علي السغدري	32

²⁴ Karaca, *Ez-Zâhidî'nin el-Müctebâ Adlı Eserinin Kitabü'n-Nikâh Bölümünün Edisyon Kritiği ve Değerlendirmesi*, 91-94.

عك: علاء عين الأئمة الكرابيسي	33	غ: ظهير الدين المرغيناني	34
فه: أبو جعفر هندواني	35	قب: قاضي بديع	36
قع: قاضيخان	37	قص: قاضي صدر	38
فظ: قاضي ظهير الدين	39	قع: قاضي عبد الجبار	40
قعم: قاضي علاء المروزي	41	كب: كمال بياعي	42
كخ: ركن خصافي	43	كص: ركن الأئمة الصباغي	44
كن: ركن الدين الوانجاني	45	مب: مجد الأئمة البخاري	46
مت: مجد الأئمة الترجماني	47	مج: مجد الأئمة	48
مع: محسن صاحب التجريد	49	نج: نجم الأئمة الحكيمي	50
نص: برهان الدين النصي	51	نم: نوري الأئمة منصوراني	52
يب: يوسف بلالي	53	يت: يوسف الترجماني	54

Tabloda Zâhidî, 54 tane âlime atıf yapmıştır. Kullandığı rumuzlar bir, iki ve üç harften oluşmaktadır.

Table 4: *el-Müctebâ şerhu Muhtasari'l-Kudûrî*'de geçen kitap isimleri:

تح: تحفة الفقهاء للسمرقندي	1	جت: جمع التفاريق للبقالي	2
جس: أجناس الناطفي	3	جش: جمع شرف الأمة الاسفندري	4
جص: الجامع الصغير لمحمد بن الحسن	5	جع: جمع العلوم للبقالي	6
جن: جمع نجم الأئمة البخاري	7	خك: خلاصة الأكمل	8
ذ: الذخيرة البرهانية	9	ر: روضة العلماء للناطق	10
شب: شرح بكر خواهر زاده	11	شبز: شرح بزدوي	12
شبق: شرح البقالي	13	شت: شرح الزيادات	14
شج: شرح الجلاي	15	شد: شرح أبي ذر	16
شرد: شرح الإرشاد	17	شس: شرح السرخسي	18

شخص: شرح الصباغي	19	شخصد: شرح صدر القضاة	20
شخص: شرح ضياء نجمي	21	شظ: شرح ظهير الدين التمرتاشي	22
شع: شرح عقيلي	23	شق: شرح الأقطع شرح القدوري	24
شك: شرح السير الكبير	25	شم: شرح الموذي القدوري	26
ص: الأصل لمحمد بن الحسن	27	صب: صلاة برهاني	28
سبق: صلاة البقالي	29	صح: صلاة جلالي	30
صح: صلاة محسن	31	صغر: الجامع الصغير	32
صغر: الفتاوى الصغرى لحسام الدين	33	ضح: إيضاح	34
ط: محيط	35	ع: عيون المسائل للسمرقندي	36
فب: فتاوى البرهاني	37	فث: فتاوى أبي الليث	38
فج: الفتاوى أبو جعفر	39	فخ: فتاوى خواهر زاده	40
فر: فتاوى رضي	41	فس/س: الفتاوى السمرقندي	42
فصد: فتاوى صاعدي	43	فض: فتاوى فضيلي	44
فظ: الفتاوى الظهيرية	45	فع: فتاوى العصر	46
فف: فتاوى فضلي	47	فك: فتاوى أبو الفضل الكرمانى	48
فن: فتاوى النسفي	49	ق: قدوري	50
قد: شرح قدوري كبير	51	ك: الكفاية للبيهقي	52
م: المنتقى للحاكم الشهيد	53	مس: مجموعات سمرقندي	54
مل: الأمالي	55	ن: النوازل	56
نظ: النظم للزندويستي	57	ه: هداية	58
و: واقعات	59	وب: واقعات برهاني	60
وح: واقعات حسام شهيد	61	وك: الواقعات الحسامية الكبرى	62
يف: يتيمة الفتاوى	63		

Zâhidî, 63 tane kaynak zikretmiştir. Kullandığı rumuzlar bir ila üç harften meydana gelmektedir. Ayrıca bu rumuzlar bize Zâhidî'nin kütüphanesinde hangi eserlerinin bulunduğu konusunda ipucu vermektedir.

d. el-Muhtâr li'l-fetvâ: Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî'nin (ö. 683/1284) eseri, *el-Muhtâr li'l-fetvâ* Hanefî mezhebinde "mütûn-i erbaa"dan biridir. Müellif Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit 'in (ö. 150/767) görüşlerini zikretmiştir. Mezhep imamlarının ve Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820) görüşleri için de rumuz kullandığı görülmektedir. Rumuzların bizatihi Mevsilî tarafından konulup konulmadığı hususunda farklı görüşler bulunduğu gibi, rumuzların yerli yerinde kullanılıp kullanılmadığı konusunda da farklı kanaatler oluşmuştur.

Mevsilî'nin, *el-Muhtâr li'l-fetvâ*'da kullandığı rumuzlar şunlardır:

ز: Ebü'l-Hüzeyl Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî (ö. 158/775).

س: Ebû Yûsuf Ya'kâb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (ö. 182/798).

سم: Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed eş-Şeybânî.

ف: Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820).

م: Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805).²⁵

Tespit edebildiğimiz kadarı ile müellif beş adet rumuz kullanmıştır. Bunlar da sadece müelliflerin isimlerini ihtiva etmektedir. Bu rumuzlarla, İmam Ebû Hanîfe, Züfer, Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfiî arasındaki ihtilaflara işaret edilmiştir.

5. Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn: Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî'nin (ö. 694/1295) eseridir. Eser Hanefî fıkıh literatüründe "mütûn-i erbaa" diye anılan dört temel kitaptan biri olarak kabul edilir. İbnü's-Sââtî Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ı ile Ebû Hafs Necmüddin en-Neseffî'nin (ö. 537/1142) *el-Manzûmetü'n-Neseffîyye* adlı eserinin bir araya getirmiş, ziyadelerde de bulunarak bu eseri telif etmiştir.²⁶

²⁵ Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-Muhtâr li'l-fetvâ*, ed. Said Bektaş (Medine: Daru'l-Beşa'iri'l-İslamiyye, Daru's-Sıraç, 2012), 85-86.

²⁶ Muzafferüddin Ahmed b. Ali Bağdadi İbnü's-Sââtî, *Mecmaü'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn fi'l-fıkhi'l-Hanefî*, ed. İlyas Kaplan (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 57-58; İlyas Kaplan, *İbn Melek'in Şerhu Mecma'i'l-Bahreyn Adlı Eserinin Tahkik Ve Değerlendirilmesi* (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı / İslam Hukuku Bilim Dalı, 2019), 9-10; İlyas Kaplan, *Mütûn-*

İbnü's-Sââtî, kitabını ihtilafı olan ve olmayan konular olmak üzere ikiye ayırmış ve sonunda da her âlim ve ziyade ettiği konular için birer rumuz koymuştur. Mukaddimeyi üç bölüme ayırmaktadır.

Birinci olarak âlimlerin ihtilaf ettikleri konuları 10 madde halinde açıklamaktadır.

1. Kaide: Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in muhalif olduğu konularda Ebû Hanîfe'nin görüşlerini isim cümlesi ile zikretmektedir.

2. Kaide: Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in muhalif olduğu durumlarda Ebû Yûsuf'un görüşlerine faili müstetir muzâri tekil şahıs ile başlayan cümleler ile işaret etmektedir.

3. Kaide: Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un muhalif olduğu durumlarda İmam Muhammed'in görüşlerine faili müstetir mazi tekil şahıs ile başlayan cümleler ile işaret etmektedir. Ebû Hanîfe ve öğrencilerinin görüşlerinin biri müspet diğeri menfi şeklinde olması halindeki detay birinci kaidede zikredildiği gibidir.

4. Kaide: Ebû Yûsuf'un, Ebû Hanîfe'ye muhalif olduğu ve konu hakkında İmam Muhammed'den nakledilen bir görüşün olmadığı durumlarda isim cümlesi zikredilerek ardından Ebû Yûsuf'un görüşüne delalet edecek şekilde muzari sığası getirmiştir.

5. Kaide: Ebû Hanîfe'nin, Ebû Yûsuf'a muhalif olduğu bir konuda İmam Muhammed'e ait bir görüş yoksa isim cümlesi ardından muzari fiil cümlesi getirmiştir. İmam Muhammed'in görüşünü "Lâ" harfiyle olumsuz getirmiştir.

6. Kaide: Ebû Yûsuf'un, İmam Muhammed'e muhalif olduğu bir konuda Ebû Hanîfenin görüşü yoksa isim veya fiil cümlesini tercih etmiştir. Ya da muzariden sonra İmam Muhammed'in görüşünü nefyederek getirmiştir:

7. Kaide: Üç imamın farklı görüşlerde olduğu bir konuda görüşleri ifade etmek için önce isim cümlesi ardından muzari fiili zikretmiştir: İmam Muhammed'in o görüşte olmadığına işaret etmek için nefiy harfi kullanılmıştır: Sırasıyla Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşleri ardı ardına zikretmiştir.

8. Kaide: Bir konuda İmam Şâfiî'nin muhalif olduğunu ifade etmek için nefsi mütekellim mea sığası ile başlayan yerine göre müspet yerine göre de menfi olarak muzari fiili getirmiştir.

9. Kaide: İmam Züfer'in bir konuda muhalif olduğunu ifade etmek için

i Erbaa'dan Mecmau'l-Bahreyn ve İbn Melek Şerhi (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2021), 23-24.

cemi nunu ilhak edilmiş fiili mazi getirmiştir.

10. Kaide: İmam Mâlik'in bir konuda muhalif olduğunu ifade etmek için cemi/çoğul vavı ilhak edilmiş fiili mazi getirmiştir.²⁷

İbnü's-Sââtî, bu kaidelerden sonra eserinde kullandığı rumuzları zikretmiştir:

ح: Ebû Hanîfe.

د: Kudûrî ve *el-Manzûmetü'n-Nesefiyye* olmayan ve İbnü's-Sââtî'nin eklediği meselleri ifade etmektedir.

ز: Züfer b. el-Hüzeyl.

س: Ebû Yûsuf.

ع: Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî.

ك: Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795).

م: Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî.²⁸

Bu rumuzları kullanma sebebini İbnü's-Sââtî şöyle ifade etmektedir: Cümlelerin tamamı okunmasa bile, ihtilaflı görüşler, konulan harfler sayesinde anlaşılacaktır. Bu harfler; varlığı faydalı, yokluğu ise zararlı olmayan bir hâşiye mesabesindedir. Bu harflerin aşağıdaki faydaları sebebiyle kitapta bulunması anlamlıdır:

- i. Meselenin ihtilaflı olduğunu daha hızlı bir şekilde anlama,
- ii. İmamların görüşlerine delâlet eden cümlelerden maksadın kim olduğunu anlamakta zorlanacak müptedilere yardımcı olma,
- iii. Arapça bilmeyen ve bu sebeple cümle çeşitlerinden haberi olmayan kimselere zikredilen görüşün kime ait olduğunu gösterme,
- iv. Müstensihlerin olası hatası sebebiyle cümlelerin tam olarak temyiz edilememesi durumunda muhtemel karışıklığı önleme,

²⁷ Muzafferüddin Ahmed b. Ali Bağdadi İbnü's-Saati, *Mecmaü'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn fi'l-fikhi'l-Hanefi*, 61-66; Kaplan, *İbn Melek'in Şerhu Mecma'i'l-Bahreyn adlı eserinin tahkik ve değerlendirilmesi*, 28-31; Kaplan, *Mütûn-i Erbaa'dan Mecmau'l-Bahreyn ve İbn Melek Şerhi*, 43-47.

²⁸ Muzafferüddin Ahmed b. Ali Bağdadi İbnü's-Saati, *Mecmaü'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn fi'l-fikhi'l-Hanefi*, 67; Kaplan, *İbn Melek'in Şerhu Mecma'i'l-Bahreyn adlı eserinin tahkik ve değerlendirilmesi*, 32; Kaplan, *Mütûn-i Erbaa'dan Mecmau'l-Bahreyn ve İbn Melek Şerhi*, 48.

v. Dal (ﺩ) harfinde olduğu gibi, Muhtasar ve Manzûme'ye ilave edilen meselelere dikkat çekmektir.²⁹

Eser muhteva olarak diğer üç eserden ayrılmaktadır. Çünkü İbnü's-Sââtî, eserinde farklı bir üslup kullanmış, mezhep görüşlerini cümlelerle göstermiştir. Okumada ve istinsah esnasında yanlış anlaşılmayı önlemek için de rumuzlar kullanmıştır.

6. el-Vâfi: Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) eseridir. Nesefî, *el-Vâfi*'yi şu kitapları derleyerek meydana getirmiştir: *el-Câmiu's-sağîr*, *el-Câmiu'l-kebîr*, *ez-Ziyâdât*, *Kudûri*, *el-Manzûmetü'n-Nesefiyye*. Eser bazı fetva ve mezhep imamlarından sonra ortaya çıkmış fikhî meseleleri içermektedir.³⁰

Nesefî, *el-Vâfi*'sini *el-Kâfi fî Şerhi'l-Vâfi* şerh etmiş ve *Kenzü'd-dekâik* eseriyle özetlemiştir.

Nesefî, *el-Vâfi*'de kullandığı rumuzlar şunlardır:

ح: Ebû Hanîfe.

ز: Ebü'l-Hüzeyl Züfer b. el-Hüzeyl.

س: Ebû Yûsuf.

ف: İmam-ı Şâfiî.

ك: İmam-ı Mâlik.

م: Muhammed eş-Şeybânî.

و: Hanefi imamlarından rivayet veya mercuh kıyas için kullanmıştır.³¹

Müellifin sadece faydalandığı eserlerin müellifleri için rumuz kullandığı ortaya çıkmaktadır. Bu rumuzlar da kısaltma maksatlıdır. Ayrıca mezhep imamları ile İmam Şâfiî ve İmam Mâlik arasındaki ihtilaflara işaret etmek için bu rumuzları kullanmıştır.

7. *Kenzü'd-dekâik*: Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b.

²⁹ Muzafferüddin Ahmed b. Ali Bağdadi İbnü's-Saati, *Mecmaü'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn fî'l-fikhi'l-Hanefi*, 67; Kaplan, *İbn Melek'in Şerhu Mecmaü'l-Bahreyn adlı eserinin tahkik ve değerlendirilmesi*, 32-33; Kaplan, *Mütûn-i Erbaa'dan Mecmau'l-Bahreyn ve İbn Melek Şerhi*, 48-49.

³⁰ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *el-Vâfi*, ed. Muhammed Nizâr Temîm (Beyrut: Daru'r-Risale el-Âlemiyye, 2020), 1/157-158.

³¹ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *el-Vâfi*, 158-159.

Mahmûd en-Neseî'nin (ö. 710/1310) eseridir.³² Neseî, *Kenzü'd-dekâik*'de *el-Vâfi*'sini özetlemiştir.³³

Neseî, bu eserde *el-Vâfi*'de zikrettiği rumuzları kullanmıştır.³⁴ *el-Vâfi*'den fazlalık olarak ۛ kayıtsız ve tafsilsiz mutlak olarak zikredilen meseleler için kullanmıştır.³⁵

8. *Letâifü'l-işârât*: Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud'un (ö. 823/1420) eseridir. *Letâifü'l-işârât*, mukayeseli bir fıkıh kitabıdır. Şeyh Bedreddin *Letâifü'l-işârât*'da, Hanefî mezhebinin imamlarının görüşlerini gerekçeleriyle ele alırken Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebiplerinin farklı görüşlerini ve dayandıkları gerekçeleri ele almıştır. *Letâifü'l-işârât*'i Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekî'nin *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*'e benzetmektedir. Bir başka özelliği ise şudur: "Mütûn-i erbaa"dan *Vikâyetü'r-Rivâye*, *Kenzü'd-dekâik* ve *el-Muhtâr li'l-fetvâ* eserleri sadece Hanefî mezhep imamlarının görüşlerini ele alırken *Letâifü'l-işârât* ve *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn* müellifleri eserlerinde diğer mezhep görüşlerini de ele almaktadır. Şeyh Bedreddin, *Teshil*'in mukaddimesinde *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*'in tertibinden faydalandığını söylemektedir.³⁶

Bedreddin, *Letâifü'l-işârât* şu rumuzları kullanmıştır.

ا: Ahmed b. Hanbel,

ح: Ebû Hanîfe,

ز: Züfer,

س: Ebû Yûsuf,

ع: Şâfiî,

ك: Mâlik b. Enes,

م: Muhammed b. Hasan Şeybânî, göstermek için bu rumuzları

³² Ahmet Yaman, "Ebu'l-Berekât En-Neseî ve Kenzü'd-Dekâik", *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dini - İlmî - Edebi Dergi XXIX/ (1993), 87-94.*

³³ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Neseî, *Kenzü'd-Dekâik*, ed. Said Bektaş (b.y.: Daru'l-Beşâ'iri'l-İslamiyye, 2011), 1/137-138.

³⁴ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Neseî, *Kenzü'd-Dekâik*, 1/138.

³⁵ Neseî, *Kenzü'd-Dekâik*, 1/138.

³⁶ Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Simavi, *et-Teshil şerhu Letaiifi'l-işarât*, ed. Mustafa Bülent Dadaş (Ankara: Merkezü'l-Buhusü'l-İslamiyye (İSAM), 2019), 1/79-80; Mustafa Bülent Dadaş, *Şeyh Bedreddin Bir Osmanlı Fakihî*. (Ankara: İSAM Yayınları, 2018), 56-57.

kullanmıştır.³⁷

Bedreddin, İbnü's-Sââtî'nin *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*'ninden etkilenmiş ve onun kullandığı rumuzları kullanmıştır. Sadece *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn* Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini zikretmemiş, *Letâifü'l-işârât*'ta Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini de ilave etmiştir.

9. Câmiu'l-fusûleyn: Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud'un (ö. 823/1420) diğer bir eseridir. Bedreddin, *Câmiu'l-fusûleyn*'i Musa Çelebi döneminde kazaskerlik yaparken yazmıştır. Bedreddin bu kitabı Muhammed b. Mahmûd b. el-Hüseyn b. Ahmed el-Üsrûşenî'nin el-Fusûl'ü (ö. 637/1240'tan sonra) ve Zeynüddin el-Mergînânî'nin (ö. 670/1271) *Fusûsü'l-ihkâm fi usûl'l-ahkâm* eserlerini bir araya getirerek yazmıştır. Kitapta yargılama hukukuna dair konular ağırlıktadır.³⁸

Tablo 5: Bedreddin, *Câmiu'l-fusûleyn*'de zikrettiği âlimler:

بز: بزدوي	2	بجي: إسييجاي	1
بقي: بقالي	4	بف: محمد بن الفضل	3
جر: أبو جعفر	6	ث: أبو الليث	5
خ: قاضخان	8	حم: الحاكم	7
خه: خواهر زاده	10	خا: خضال	9
ذي: عليابادي	12	خي: كرخي	11
سجز: أبو سليمان الجوزجاني	14	ز: أبو بكر الرازي	13
سغد: القاضي الإمام علي السعدي	16	سد: السيد الإمام ناصر الدين	15
شبن: شيخ الإسلام برهان الدين	18	ش: رشيد الدين	17
شسع: شيخ الإسلام علاء الدين السمرقندي	20	شخ: شمس الأئمة السرخسي	19
شهد: رشيد الدين والهداية	22	شك: شيخ الإسلام أبو بكر	21
صد: صاحب الذخيرة	24	صح: صاحب الإيضاح وهو أبو الفضل	23

³⁷ Şeyh Bedreddin, *et-Teshil şerhu letaifi'l-işarat*, 1/81; Dadaş, *Şeyh Bedreddin Bir Osmanlı Fakihî*, 85.

³⁸ Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud, *Câmi'u'l-fudûleyn* (Kahire: el-Matba'atü'l-Ezheriyye, 1300), 1/2.

		الكرماني	
صش: الصدر الشهيد	26	صر: صدر الإسلام أبو اليسر	25
صفار: أبو القاسم الصفار	28	صط: صاحب المحيط	27
ض: بعض المشايخ	30	صقظه: صاحب الأقضية	29
ع: عتاي	32	ظه: ظهير الدين المرغيناني	31
قح: قاضي جلال الديغموني	34	فضك: أبو الفضل الكرماني	33
كني: كبير الدين البرتواني	36	كلخي: أبو بكر البلخي	35
مز: شمس الأئمة الأوزجندی	38	مح: شمس الأئمة الحلواني	37
ها: هادي	40	نم: نظام الدين	39
		يسغ: القاضي جلال الدين حامد بن محمد الريغموني	41

Bedreddin, *Câmiu'l-fusûleyn*'nda 41 âlim adı zikretmektedir, kullandığı rumuzlar 1-4 harften oluşmaktadır.

Tablo 6: Bedreddin, *Câmiu'l-fusûleyn*'de zikrettiği kitaplar:

بق: أدب القاضي	2	بس: مبسوط	1
تت: زيادات الزيادات	4	ت: زيادات	3
تسن: تأسيس النظر	6	تح: تحفة	5
تم: تنمة	8	تق: تهذيب القلانسي	7
جز: وجيز المحيط	10	ج: الجامع	9
جغ: الجامع الصغير	12	جص: جامع الصغرى	11
جن: أجناس الناطفي	14	جف: جامع الفتاوى	13
جنس: تجنيس	16	جق: جامع الفقه	15
جنم: جواهر نظام الدين	18	جنتق: أجناس الفقه للنسفي	17

حصر: الحصر	20	ح: الإيضاح	19
خص: كتاب الخلاص للمفتي	22	حو: الحاوي	21
ر: فوائد الرستغني	24	ذ: ذخيرة	23
شبه: شامل البيهقي	26	سك: السير الكبير	25
شج: شرح الجامع	28	شت: شرح الزيادات	27
شح: شرح الحيل	30	شجبي: شرح الإسيبجاي	29
شخه: شرح خواهر زاده	32	شحي: شرح الطحاوي	31
شطح: شرح الطحاوي	34	شصل: شرح الأصل	33
شقط: شرح قاضي ظهير	36	شع: شرح العصام	35
شك: شرح السير الكبير	38	شقي: شرح القدوري	37
شخ: شرح المختصر	40	شكز: شرح الكنز	39
شن: مشارع نجم الدين	42	شمص: شرح مختصر الجصاص	41
ص: الفتاوى الصغرى	44	شنى: فصول الأستروشنى	43
صشحي: الحاصل من شرح الطحاوي	46	صح: المستخلص من الجامع	45
صفه: أصول الفقه	48	صع: فصول عماد الدين	47
صل: الأصل	50	صق: فصول الفقه	49
ضح: توضيح	52	صه: خلاصة	51
ضص: بعض الأصول	54	ضخ: موضع آخر	53
ضف: بعض الفتاوى	56	ضط: بعض الشروط	55
ط: محيط ديناري	58	ضك: بعض الكتب	57
طبس: شروط الحاكم أبي نصر أحمد بن محمد السمرقندي	60	طبد: شروط أبي النصر الدبوسي	59
طحم: شروط أبي الحاكم	62	طح: شروط الحلواني	61

63	طخ: شروط الخصاف	64	طظه: شروط ظهير الدين المرغيناني
65	طظه: شروط ظهير الدين المرغيناني	66	طي: شرح الطحاوي
67	طج: شروط قاضي جلال	68	عبت: كتاب الدعوي لأحمد بن محمد السمرقندي
69	عجو: أعجوبة الفتاوى	70	عده: عده
71	عن: غنية	72	غر: غريب الرواية
73	فتث: فتاوى أبي الليث	74	فتخ: فتاوى قاضي خان
75	فتسر: واقعات السير	76	فتصط: فتاوى صاحب المحيط
77	فتنطس: فتاوى ظهير الدين إسحاق	78	فتنظه: فتاوى ظهير الدين
79	فتنفر: فتاوى فخر الدين الزاهدي	80	فتنك: فتاوى أبي بكر محمد بن الفضل
81	فت: مختلفات أبي الليث	82	فج: فروق الجامع
83	فج: فوائد أبي جعفر	84	فج: فوائد أبي حفص الكبير
85	فد: فتاوى ديناري	86	فذي: فتاوى علياباذي
87	فر: فوائد أئمة بخارى	88	فسبن: فوائد شيخ الإسلام برهان الدين
89	فش: فتاوى رشيد الدين	90	فشم: فوائد شمس الإسلام
91	فص: فوائد صدر الإسلام ظاهر بن محمود	92	فض: فتاوى فضيلي
93	فضخ: فوائد بعض المتأخرين	94	فضع: مختلفات القاضي أبي العاصم العامري
95	فضم: فوائد بعض الأئمة	96	فظ: فوائد ظهير الدين
97	فظخ: فتاوى ظهير البخاري	98	فظو: فتاوى ظهير الدين الولوالجي
99	فع: فتاوى عتاي	100	فعطح: فوائد مسموعة من صاحب المحيط
101	فعلا: فوائد العالمية للإمام العلامة السمرقندي	102	فق: المختلفات القديمة للمشايخ

103	فقط: فتاوى قاضي ظهير	104	فمل: فوائد محمد بن مرسل الأستروشنى
105	فن: فتاوى النسفي	106	فو: فتاوى
107	في: كافي	108	فيم: فوائد نظام الدين
109	قت: واقعات	110	قر: دقائق الإعراب
111	قضه: أفضية	112	قنية: قنية الفتاوى
113	قه: طريقة بعض المشايخ	114	قي: القدوري
115	كب: الكتاب	116	كبقي: كفاية البيهقي
117	كح: كتاب الحيل	118	كحم: كتاب الأحكام
119	كش: كتاب الشيوخ	120	كشغ: كشف الغوامض لأبي جعفر الهندواني
121	كصط: كتاب الدعاوي والبيئات لصاحب الخيط	122	كف: كتاب الفوائد
123	كفا: كفاية	124	كفو: كامل الفتاوى
125	ل: علامات الحاصل	126	لط: لطائف الإشارات
127	مت: مختصر الزيادات للحاكم الجليل	128	مجمع: مجمع الفتاوى
129	مخ: مختصر	130	مخص: مختصر الجصاص
131	مخع: مختصر العصام	132	مخم: مختصر حاكم
133	مخه: مختلف الرواية	134	مخي: مختصر الكرخي
135	مسع: مسائل ابن سماعه	136	مسن: مسائل نجم الدين
137	مش: منهاج الشريعة	138	مصت: مختصر أصول الزيادات للحاكم الشهيد
139	مصط: مستزاد صاحب الخيط ومنتخبه	140	مق: ملتقط
141	مقج: مجالس القاضي أبي جعفر الأستروشنى	142	مقع: مختلفات القاضي أبي العاصم البلعمي
143	مقي: مختصر القدوري	144	مك: مختصر كافي

145	من: مجمع النوازل	146	می: منتقى
147	ن: نوازل	148	نب: نوادر بشر
149	ند: نوادر	150	نر: نوادر ابن رستم
151	نسخ: نسخة النخمعواني	152	نشر: المنشور للسيد الإمام
153	نع: نوادر ابن سماعة	154	نفس: كتاب النفس لابن الجوزي
155	نمز: نظام الزندوستي	156	نه: خزنة الفتاوى
157	نو: نوادر هشام	158	هث: توضيح الثقة
159	هد: هداية هشام	160	يد: تجريد
161	يه: فتاوى الغاعديه		

Bedreddin, *Câmiu'l-fusûleyn*'de 161 tane kitap ismi zikretmiş, kullandığı rumuzlarda 1-4 harften oluşmaktadır.

10. Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr: Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî'nin (ö. 1252/1836) eseridir. Eser, Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ömerî et-Timurtâşî el-Gazzî'nin (ö. 1006/1598) *Tenvîrî'l-ebâr ve câmiu'l-bihâr* üzerine Alâuddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskeffî ed-Dımaşkî'nin (ö. 1088/1677) *ed-Dürrü'l-muhtâr* adıyla yaptığı şerh üzerine Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî'nin (ö. 1252/1836) *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* adıyla yaptığı haşiyedir.³⁹

İbn Âbidîn, eserinin mukaddimesinde belirtmese de iki tane rumuz kullanmıştır.

ط: Bu rumuzu, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî et-Tahtâvî'nin (ö. 1231/1816) yazmış olduğu *Hâşiye ale'd-Dürri'l-muhtâr* isimli eseri için kullanmıştır. Bu rumuza 2206 defa atıf yapmıştır.

ح: Bu rumuzu ise İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî'nin (ö. 956/1549) *ed-Dürrü'l-muhtâr* isimli eseri için kullanmıştır. Bu rumuza 1569

³⁹ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvîrî'l-ebâr*, thk. Abdulmecid Ta'me Halebi (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2015), 1/16-25, 11/5-20.

defa atıf yapmıştır.

Sonuç

Hanefî mezhebi literatürü; metinler, ihtisarlar, şerhler, haşiyeler ve fetva/vâkıât/nevâzil kitapları şeklinde telif edilmiştir.

Hanefî fakihlerinden bazıları eserlerinde alimler ve kitaplar için rumuzlar kullanmışlardır. *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye* 127, *el-Müctebâ şerhu Muhtasari'l-Kudûrî* 118 ve *Câmiu'l-fusûleyn* 201 rumuz kullanmıştır. Rumuzlar sayesinde kitaplar, günümüzde dipnot sisteminin sağladığı bütün faydaları bir ya da birkaç harf sayesinde sağlamıştır. Bununla birlikte okuyucu için hangi rumuzdan kimin veya hangi eserin kastedildiğini anlaması noktasında bazı zorluklara sebep olmuştur. Tabi bu zorluğun, rumuzların yer aldığı sayfaları özel olarak yazmak ve okuma esnasında kitapla beraber bulundurmak suretiyle giderilmesi mümkün olmuştur.

Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd 12, *el-Muhtâr li'l-fetvâ* 5, *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn* 7, *el-Vâfi* 7, *Kenzü'd-dekâik* 7, *Letâifu'l-işârât* 7 ve son *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* 2 rumuz kullanmıştır.

Rumuzların kullanılmasının daha eseri incelemenden müellifin kullandığı kaynaklardan haberdar olmak gibi bir faydası da bulunmaktadır. Bu noktada rumuzlar bugünkü akademik çalışmalardaki kaynakçaya benzemektedir.

Klasik fıkıh alimlerinin kullandığı rumuzların kısaltmalara benzer yönleri de bulunmaktadır. Farklı yönleri de vardır.

Rumuz kullanmanın bir başka neticesi ise fıkıh müelliflerinin istifade ettikleri eserlere mutlaka işaret etme hassasiyetidir. Bu yaklaşım ilim ehlinin gösterdiği gayrete saygının bir ifadesidir.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

3. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- ALİ CUM'A MUHAMMED. *el-Medhal ila diraseti'l-mezahibi'l-fıkhiyye*. Kahire: Dârü's-Selâm, 2004.
- DADAŞ, Mustafa Bülent. *Şeyh Bedreddin Bir Osmanlı Fakihî*. Ankara: İSAM Yayınları, 2018.
- DEMİR, Abdullah. *İsnad Atıf Sistemi 2. Edisyon*. Ankara: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.
- DURMUŞ, İsmail. "Remiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/556-558. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ebü'l-BEREKÂT HÂFİZÜDDÎN ABDULLAH b. AHMED b. MAHMÛD en-NESEFÎ. *el-Vâfi*. ed. Muhammed Nizâr Temîm. Beyrut: Daru'r-Risale el-Âlemiyye, 2020.
- Ebü'l-BEREKÂT HÂFİZÜDDÎN ABDULLAH b. AHMED b. MAHMÛD NESEFÎ, Sa'id en-. *Kenzü'd-Dekâik*. ed. Said Bektaş. b.y.: Daru'l-Beşa'iri'l-İslamiyye, 2011.
- Ebü'l-HASAN BURHANEDDİN ALİ b. EBÎ BEKR MERGİNANİ. *Kitabü't-tecnis ve'l-mezid*. ed. Muhammed Emin Mekki. Karaçi: İdaretü'l-Kur'ân ve'l-Ulumi'l-İslâmiyye, 2004.
- Ebü'r-RECA NECMEDDİN MUHTÂR b. MAHMÛD ZAHİDİ. *er-Risâletü'n-Nasriyye*. ed. Muhammed el-Mısri; Safât. Kuveyt: Merkezü'l-Mahtutat ve't-Türas ve'l-Vesaik, 1994.
- Ebü'r-RECÂ NECMÜDDİN MUHTÂR b. MAHMÛD b. MUHAMMED ez-ZÂHİDÎ el-GAZMÎNÎ. *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-ğunye*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi, 1075.
- İbn ÂBİDÎN, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvîri'l-epsâr*. thk. Abdulmecid

- Ta'me Halebi. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2015.
- KAPLAN, İlyas. *İbn Melek'in Şerhu Mecmai'l-Bahreyn adlı eserinin tahkik ve değerlendirilmesi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı / İslam Hukuku Bilim Dalı, 2019.
- KAPLAN, İlyas. *Mütûn-i Erbaa'dan Mecmau'l-Bahreyn ve İbn Melek Şerhi*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2021.
- KARACA, Mustafa. *Ez-Zâhidî'nin El-Müctebâ Adlı Eserinin Kitabü'n-Nikâh Bölümünün Edisyon Kritiği ve Değerlendirmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2012.
- KÂTİB ÇELEBİ, Mustafâ b. Abdullâh Hâcî Halîfe. *Keşfu'z-Zunûn an Esâmî'l-Kutubi'l-Funûn*. 2 Cilt. İstanbul, 1941.
- KOCA, Ferhat. "Mergînânî, Burhâneddin". C. 29. Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2004.
- KUREŞÎ, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed el-. *el-Cevâhirü'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*. 5 Cilt. Riyad: Dâru'l-hicr, 1413/1993.
- LEKNEVÎ, Ebu'l-Hasenât Abdülhayy b. Abdilhalîm es-Sihâlevî el-. *el-Fevâidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*. Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-islâmî, 1324.
- MEVSİLÎ, Ebu'l-Fadl Meccüddîn Abdullah b. Mahmûd el-. *el-Muhtâr li'l-fetvâ*. ed. Said Bektaş. Medine: Daru'l-Beşâ'iri'l-İslamiyye, Daru's-Sıraç, 2012.
- MUHAMMED İBRAHİM el-HAFNAVÎ. *el-Fethü'l-mübin fi ta'rifi: Mustalahatü'l-fukaha ve'l-usuliyin*. Kahire: Darü's-Selam, 2007.
- MUHAMMED MUHYİDDİN ABDÜLHAMİD. *Dürüsü't-tasrif*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990.
- MUZAFFERÜDDİN AHMED b. ALİ BAĞDADÎ İbnü's-SAATİ. *Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn fî'l-fikhi'l-Hanefi*. ed. İlyas Kaplan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- ÖZBALIKÇI, Mehmet Reşit. "Naht". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- ÖZEL, Ahmet. *Hanefi Fıkıh Alimleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.
- SİMAVNA KADISI OĞLU ŞEYH BEDREDDİN MAHMUD. *Câmi'ü'l-fudûleyn*. Kahire: el-Matba'atü'l-Ezheriyye, 1300.
- SİMAVNA KADISIOĞLU ŞEYH BEDREDDİN SİMAVÎ. *et-Teshil şerhu letaifi'l-işarat*. ed. Mustafa Bülent Dadaş. Ankara: Merkezü'l-Buhusü'l-

İslamiyye (İSAM), 2019.

YAMAN, Ahmet. "Ebu'l-Berakât En-Nesefî ve Kenzü'd-Dekâik". *Diyânet İlmî Dergi* [Diyânet Dini - İlmî - Edebi Dergi XXIX/ (1993), 87-94.

THE TRADITION AND USE OF SYMBOLS IN THE HANAFI MADHHAB (SECT)

 İlyas KAPLAN^a

Extended Abstract

There is a relationship between symbols, naht (a word derivation technique in Arabic from initial letters of words in a sentence or from different letters of several words) and abbreviations. It is seen that symbols were used as in-text footnotes in classical works. Naht, on the other hand, was used in certain words, and according to some scholars, it was part of the derivation and limited to certain words. Abbreviations are used extensively today. Common abbreviations are more preferred for easier understanding of a work in today's scientific studies.

The Hanafi fiqh books that we found to have used symbols are as follows: *Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd*, *Kunyetü'l-Munye li-tetmîmi'l-gunye*, *al-Muctaba sherhu Muhtasari'l-Kudûrî*, *al-Muhtar li'l-fatwa*, *Mecmau'l-bahreyn ve multeka'n-neyyireyn*, *al-Vâfi*, *Kenzu'd-dekaik*, *Letâifu'l-ishârât*, *Câmiu'l-fusûleyn* and the last one *Reddu'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtar*.

It is understood that the tradition of using symbols is common in the Islamic scholarly world. In other words, symbols were not used only in the Hanafi sect. It is seen that symbols were used in the fiqh books of other sects and in some hadith books. Of the hadith books, Shihâbuddîn Ahmed b. Ali b. Muhammad al-Askalani's (born 852/1449) *Bulughu'l-merâm miniyalleti'l-ahkâm* and Celâluddîn Abdurrahmân b. Abi Bakr b. Muhammad al-Hudayrî es-Suyûtî al-Shafîi's (d. 911/1505) *al-Câmiu's-Sagîr* are some of the works where we found symbols were used.

The first book which we found to have used symbols in the Hanafi sect of fiqh books is Burhânuddîn el-Mergînânî's *Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd*, and the last book that used symbols is *Reddu'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtar*, written by Ibn Abidin. In general, it is understood that the authors did not copy from

^a Asst. Prof., Selçuk University, ilyasezheri@hotmail.com

each other when using these symbols. However, there were authors who were influenced by each other. This situation also arises when examining the work of any author who uses symbols. In other words, the author does not follow a system in the use of symbols.

In his book *Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd*, Burhânuddîn el-Mergînânî used ten symbols for the names of fatwa books, one symbol for miscellaneous issues and one symbol for his own additional fatwas that were not mentioned in fatwa books.

On the other hand, Ebu'r-Reca Necmuddin Muhtâr b. Mahmud b. Muhammed ez-Zâhidî al-Gazmînî went to extremes in the use of symbols in his work named *Kunyetu'l-Munye li-tetmîmi'l-gunye*. He used some of these symbols for scholars and some for books. He used a total of 127 different symbols in his book.

Again, Ebu'r-Recâ Necmuddin Muhtâr b. Mahmud b. Muhammed ez-Zâhidî al-Gazmînî used symbols for scholars and books in his work titled *al-Muctebâ sherhu Muhtasari'l-Kudûrî*. He employed a total of 118 different symbols in this book.

On the other hand, Ebu'l-Fazl Mecduddin Abdullah b. Mahmud b. Mawdud al-Mevsili used five types of symbols for scholars in his *al-Muhtar li'l-fatwa*, which is one of the four basic texts known as "mutûn-i erbaa".

Ibnu's-Sââtî Muzafferuddin Ahmed b. Ali b. Taglib el-Ba'lebekkî al-Baghdâdî used six types of symbols for scholars in his work *Mecmau'l-bahreyn and multeka'n-neyyireyn*, which is one of the four basic texts known as "mutûn-i erbaa", and one symbol to express the parables added by Ibn al-Saati, which are not included in *Manzûmetu'n-Nesefiyye* and *el-Kudûrî*.

In his work called *al-Vâfi*, Ebu'l-Berekât Hafizuddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud an-Nesefî used six types of symbols for jurists and one for the opinions related from Hanafi imams or for the purpose of comparison.

Again, in his work *Kenzu'd-dekâik*, which is one of the four basic texts known as "mutûn-i erbaa", Ebu'l-Berekât Hafizuddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî summarized his own work *al-Wâfi* and used the same symbols in this book.

Letâifu'l-ishârât, the work of Sheikh Bedreddin Mahmud, the son of the judge of Simavna, is a comparative fiqh book. The author used symbols to refer to the alfaquis, or jurists, in his work.

Again, in *Câmiu'l-fusûleyn*, a book by Simavna Kadi's son Sheikh Bedreddin Mahmud, symbols were used for scholars and books. The number of symbols

used in this book is 201.

Muhammed Emin b. Umar b. Abdilaziz al-Huseynî ed-Dimashkî used two symbols in his work *Reddu'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtâr*. One of these symbols was used for the work of Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî et-Tahtâvî named *Hâshiye ale'd-Durri'l-muhtâr*, whereas the other symbol was used for the work of Ibrâhîm b. Muhammed b. Ibrâhîm al-Halebî titled *ed-Durru'l-muhtâr*.

As a principle, jurists explain in the introductions of their works what these symbols represent or stand for. In some of these books, however, there is no information about the purpose of using these symbols.

Kitabu't-tecnîs ve'l-mezîd, al-Muhtar li'l-fetvâ, Mecmau'l-bahreyn and ulteka'n-neyyireyn, al-Wâfî, Kenzu'd-dekaik and Letâifu'l-ishârât clearly stated in their introductions for what purpose they used the symbols.

Ebu'r-Reca Necmuddin Muhtâr b. Mahmud b. Muhammed ez-Zâhidî al-Gazmînî, on the other hand, stated that he would use symbols for scholars and books in the introduction of his work named *Kunyetu'l-Munye li-tetmîmi'l-gunye*, but he did not explain the symbols in the introduction.

Zahidi did not give information about the symbols in the introduction of his work titled *al-Muctebâ sherhu Muhtasari'l-Kudûrî*. There are doubts whether he uses symbols in this book, for we do not see these symbols in some of his manuscripts.

Nesefî did not refer to symbols clearly in his work *Kenzu'd-dekâik*, but he cited the symbols he used in his book titled *al-Wâfî*.

The symbols were not mentioned in the books *al-Muhtar li'l-fetvâ, Mecmau'l-bahreyn and multeka'n-neyyireyn, al-Wâfî* and *Kenzu'd-dekaik*, which used symbols, because it was clear what was meant by the symbols in the commentaries of the books in question.

There are also some practical benefits of using symbols. For example, one can reach the books mentioned in the works based on the symbols used by the authors. One of the consequences of this is that Islamic scholars have especially indicated the sources they have used in their works. In this case, the symbols are similar to the bibliographies used today.

Keywords: Fiqh, Madhhab, Hanafi, Book, Symbol, Tradition.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Ethics approval:

Not applicable.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

